

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ.

Ἡ κοινωνία, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγχθη, διὰ μέσου τῶν αἰῶνων προήχθη ἐκ τῆς ἀπλῆς, ἐκ συγγενῶν μελῶν ἀνοργανώτου ομάδος, εἰς ὀργανωμένην, πολυσύνθετον, ἐκ μὴ συγγενῶν μελῶν ομάδα με νόμους, ἄρχοντας, δικαστάς, ἱερεῖς, διδασκάλους, στρατῶν κλπ. Τοῦτο συνετελέσθη βαθμιαίως καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ συντελεῖται τῇ ἐπενεργείᾳ διαφόρων δυνάμεων, προερχομένων, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, εἴτε ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, εἴτε ἐκ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς, εἴτε δηλ. ἐκ φυσικοκοινωνικῶν εἴτε ἐκ ψυχολογικῶν αἰτίων, τὰ ὅποια ὠθοῦσι τοὺς κοινωνικὸν βίον ζῶντας ἀνθρώπους νὰ συνέρχονται ἐπὶ τὸ αὐτό, νὰ ἐπιδρῶσιν ἀμοιβαίως καὶ ἄλλοτε νὰ ἀναπτύσσωσι παντὸς εἴδους σχέσεις, ἄλλοτε νὰ συγχωνεύονται μετ' ἄλλων ομάδων, ἄλλοτε νὰ καταδυναστεύωσιν ἄλλας, ἄλλοτε νὰ ἐκμεταλλεύονται, ἄλλοτε νὰ ἀνταγωνίζονται, ἄλλοτε νὰ προσαρμόζονται εἰς τὰς περιστάσεις, ἄλλοτε νὰ συνεργάζονται, ἄλλοτε νὰ ὀργανῶνται ἐπιστημονικῶς ἢ νὰ διακρίνονται εἰς τάξεις, νὰ φθείρωσιν ἀλλήλας, ἢ νὰ παρακλύωσιν ἄλλας κοινωνικὰς ἐνεργείας κλπ.

Αἱ ἐνεργεῖαι αὗται, δι' ὧν ἡ κοινωνία δυναμικῶς καὶ διαρκῶς μεταβάλλεται, ὀνομάζονται κοινωνικαὶ λειτουργίαι. Εἶναι δηλ. αἱ κοινωνικαὶ λειτουργίαι μορφαὶ ἀλληλεπίδρασεως, τὰς ὁποίας παρατηροῦμεν, ὅταν τὰ άτομα καὶ αἱ ομάδες συναντῶνται καὶ ἐγκαθιστῶσι συστήματα σχέσεων ἢ ὅταν μεταβολαὶ ἀναταράσσουν ὑφισταμένας συνθήκας τῆς ζωῆς.

Αἱ σπουδαιότεραι τῶν ἐνεργειῶν καὶ λειτουργιῶν τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς :

I. Κοινωνικὴ ἀλληλεπίδρασις καὶ ἐπικουρωγία.

Πᾶς ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον εἶναι μέλος τῆς κοινωνίας, κινεῖται ἐν αὐτῇ καὶ ἐκφράζει ἑαυτὸν ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς καὶ ἀντιδρῶν εἰς τὰς ποικίλας τῆς κοινωνίας δυνάμεις, οἷα εἶναι τὰ ἰδρύματα καὶ οἱ θεσμοί, αἱ τάσεις τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων, αἱ διαθέσεις των, τὰ ἰδανικά των, οἱ πόθοι καὶ τὰ ἐλατήριά των. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντιδρᾷ εἰς αὐτάς, τότε εἶναι μεμονωμένος, παύει νὰ εἶναι ἀληθὲς καὶ ἐνεργὸν μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ἀποβαίνει οἷον εἰ ἀπολωλὸς πρόβατον. Μόνον λοιπὸν ἢ συμμετοχῇ εἰς τοὺς σκοποὺς ἐκάστης κοινωνίας καὶ ἢ ἐνέργειᾳ ἐκάστου ὄ. καθορίζει καὶ τὸν βαθμὸν τῆς ἀμοιβαίας ἐπίδρασεως τοῦ συνόλου τῆς ομάδος τῆς κοινωνίας ἐπὶ τὸ ἄτομον καὶ τὰνάπαλιν τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τὴν κοινωνίαν. Ὡστε ἡ ἀλληλεπίδρασις μέλους ομάδος πρὸς τὸ σύνολον καὶ τὰνάπαλιν εἶναι ἡ ἔνδειξις καὶ ὁ ὕψος τῆς ζωῆς καὶ λειτουργίας τῆς κοινωνίας. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ ἀλληλεπίδρασις εἶναι καὶ ἡ κυρία κοινωνικὴ λειτουργία, ὡς ἀναγκαία προϋπόθεσις πρὸς πᾶσαν κοινωνικὴν ἐνέργειαν. Κοινωνία ἢ κοινωνικὴ ὁμάς, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὑφίσταται μόνον, ὅταν τὰ μέλη αὐτῆς δὲν εἶναι νεκρά, ἀλλὰ εὐρίσκονται εἰς ἀμοιβαίαν δυναμικὴν σχέσιν, ἐνέργειαν, ἐπικοινωνίαν, συνεννόησιν. Ἐκ τοῦ εἴδους δὲ τῶν ἀντιδράσεων καὶ ἐκ τῶν ἀντεπιδράσεων δημιουργοῦνται διαθέσεις ὀμαδικαί, αἵτινες καθορίζουν καὶ τὰ εἶδη καὶ τοὺς τρόπους τῆς ἐνεργείας τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν λαῶν, καὶ τὰ ἰδανικά καὶ τὰς ἀντιλήψεις καὶ θεωρίας περὶ βίου καὶ κόσμου.

Κατὰ ταῦτα ἡ θεμελιώδης κοινωνικὴ λειτουργία, δι' ἧς τὰ ἄτομα καὶ αἱ ὀμάδες ἐνεργοῦσιν ἐπ' ἀλλήλα, εἶναι ἡ τῆς ἀλληλεπιδράσεως, ἀπλουστέρα μορφή τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐπικοινωνία.

Ἐκ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας ἄλλα μετέχουσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἀλληλεπίδρασιν μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, ἄλλα ὀνομαστικῶς καὶ τυπικῶς ἀντιδρῶσιν, ἄλλα εἶναι 100% πατριῶται, ἄλλα δ' ἐλάχιστα ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ κοινά, ἐνῶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀτόμων εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων.

Τὰ ἄτομα ἐπίσης διαφέρουσι καὶ ὡς πρὸς τὰς δύο ἀντιθέτους διαθέσεις ἐν τῇ διαγωγῇ των, τ. ἔ. 1) τὴν ἐκ τῶν ἐγωϊστικῶν ὁρμῶν προερχομένην (τοῦ Freud τὸ Ἐγὼ) καὶ 2) τὴν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας των πρὸς συμμόρφωσιν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνίας ἢ πρὸς τὴν περὶ τοῦ δικαίου ἀντίληψίν των. Ὁ διπλοῦς οὗτος χαρακτήρ τοῦ ἀτόμου ὡς μέλους τῆς κοινωνίας ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν λειτουργίαν του ὡς ἀναμορφωτοῦ τῆς κοινωνίας, πρὸς τὴν κοινωνικὴν τάξιν, τὴν κοινωνικοποίησιν καὶ τὰς κοινωνικὰς ἐν γένει λειτουργίας. Διότι τὸ ἄτομον ἕνεκα τῶν δύο τούτων χαρακτηριστικῶν δύναται νὰ προβάλλῃ τὰ συναισθήματά του καὶ τὰς διαθέσεις του ἔναντι τοῦ κοινῆς (ἀνταγωνιζόμενον οὕτω, ἀντιτιθέμενον ἢ συγκρουόμενον), ἢ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀποδοχὴν τῶν κοινῶν αἰσθημάτων, διαθέσεων καὶ ἄλλων (συνεργαζόμενον, προσαρμοζόμενον, ἀφομοιούμενον).

Τὸ θεμελιώδες καὶ κεντρικὸν στοιχεῖον δι' οὗ, εἰς πάσας τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπικοινωνία καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, εἶναι ἡ ἀνταλλαγή, ἀνταλλαγὴ οἰκονομικῶν προϊόντων καὶ ἀνταλλαγὴ πνευματικῶν ἰδεῶν καὶ γνώσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων ὀμάδων, ἐνώσεων, ἔθνων καὶ φυλῶν. Διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνταλλαγῆς τὰ ἄτομα, αἱ ὀμάδες καὶ τὰ ἔθνη γνωρίζονται κάλλιον μεταξὺ των, συνδέονται καὶ συνεννοῦνται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Εἰς τὴν πνευματικὴν δὲ καὶ οἰκονομικὴν ἀνταλλαγὴν βασίζεται μετὰ πεποιθήσεως καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐνώσεως τῶν (σήμερον χωρισμένων) λαῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ μετ' οὗ πολὺ καὶ τῆς Εὐρώπης. Προέρχεται δ' ἡ τοιαύτη ἀνταλλαγὴ, σχέσις καὶ ζωὴ τῶν ἀτόμων ἐξ εἰδικῶν ὁρμῶν ἢ σκοπῶν, εἰς οὓς τὰ ἄτομα ἀποβλέπουσι.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπικοινωνία εἶναι θάσις τῆς κοινωνίας, ἡ δὲ ὑπαρξις τῶν κοινοτήτων στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ μιᾶς κοινῆς διαβιώσεως τῶν μελῶν των καὶ τῆς ἀναπτύξεως κοινῶν διαφερόντων καὶ ἄλλων κοινῶν πνευματικῶν δεσμῶν καὶ συμφερόντων.

Ἡ ἀγωγή διὰ παντὸς τρόπου ὀφείλει τὸ μὲν νὰ παρέχῃ τὴν εὐκαιρίαν πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς ἐπικοινωνίαν ἕξεων, τὸ δὲ ν' ἀποβάλλῃ τὰ πρὸς τοῦτο ἐμπόδια, ὧν τὰ μέγιστα εἶναι ἡ ἀγνοία, ἡ πρόληψις καὶ ἡ δεισιδαιμονία, νὰ καλλιεργῇ δὲ τὴν γλῶσσαν πρῶτον, τὸ κύριον μέσον τῆς ἐπικοινωνίας, νὰ χρησιμοποιοῖ δ' ἔπειτα τὰ μηχανικὰ μέσα, τὸν τύπον, τὴν φωτογραφίαν, τὸ ραδιόφωνον καὶ τὰ ἄλλα τεχνικὰ μέσα τῆς ἐπικοινωνίας, δι' ὧν καὶ ὕλικά, ἀλλὰ πρὸ παντὸς πνευματικαὶ μεταβολαί, ἀντιλήψεις, πίστεις, διαθέσεις καὶ πεποιθήσεις παρέχονται εἰς τὰς ὀμάδας καὶ τὰ ἔθνη, ἐξ ὧν συντελεῖται ἡ προσέγγις αὐτῶν.

Πρὸς μίαν τοιαύτην προσέγγισιν τὰ μέγιστα συντελεῖ ἡ ἀνταλλαγὴ διανοουμένων ἀνθρώπων, καθηγητῶν λ.χ. πανεπιστημίου, οἰασδήποτε τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ἡ διασχολικὴ ἀλληλογραφία, αἱ ὀμαδικαὶ ἐπισκέψεις, τὰ θερινὰ μαθήματα κ.λ.π., δι' ὧν συστηματικώτερον καὶ ταχύτερον δύναται νὰ ὑφανθῶσιν οἱ ἴστοι τῆς ἐνώσεως τῶν σήμερον διὰ διαφόρους αἰτίας ἀνταγωνιζόμενων λαῶν. Ἐρωτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ δεσμοὶ ἢ ἀπλῆς ἐπικοινωνίας ὀρμαί, σκοποὶ ἀμύνης ἢ προσβολῆς, κέρδους ἢ παιγνιδίου, βοηθείας ἢ ἐκπαιδεύσεως, εἶναι

τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα φέρουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναριθμήτους σχέσεις καὶ ἀλληλεπιδράσεις εὐνοϊκὰς καὶ ἀποδεκτὰς ἢ δυσσιώνους καὶ ἀποκρουστικὰς. Ἐκ τῆς τοιαύτης δ' οὕτως ἀλληλεπιδράσεως τῶν νεύρων οὕτως εἰπεῖν τῆς κοινωνίας αὕτη γίνεται ἐνότης, μονάς, ζῶσα καὶ ἐνεργός. Ἐκ τῶν ἀμοιβαίων δ' ἐπιδράσεων τούτων ὑπὲρ τὰ ἄτομα, ἢ κοινωνία ἦτις ὡς βούλησις γενικὴ ἐπιβάλλεται εἰς αὐτὰ, ἔρχεται εἰς φῶς.

Καὶ ὄντως πᾶν ἐνόργανον σῶμα εἶναι μονάς, διότι τὰ ὄργανά του εὐρίσκονται εἰς σχέσιν ἀμέσου καὶ στενῆς καὶ μεγαλυτέρας ἀνταλλαγῆς τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἢ τὰ ὄργανα οἰουδήποτε ἄλλου ἔξωτερου ὄντος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐνόργανον σῶμα. Οὕτω τὸ κράτος εἶναι ἐνότης, διότι μεταξὺ τῶν πολιτῶν του ὑπάρχει ἢ ἀνταπόκρισις ἀμοιβαίων ἐπιδράσεων. Καὶ ὁ κόσμος ὅλος εἶναι ἐπίσης ἐνότης, διότι τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸν στοιχεῖα ἀλληλεπιδρῶσιν.

Ἡ τοιαύτη ἐνότης καὶ ἐπικοινωνία ἔχει διαφόρους βαθμούς καὶ πιθανότητα δυναμικῆς ἐνεργείας, διακρινομένων ὡς ἐκ τούτου, ὡς ἐλέχθη ἀλλαχοῦ, τῶν Κοινωνικῶν ὁμάδων εἰς ἐφημέρους καὶ μονίμους, ἀνοργανώτους καὶ ὀργανωμένους.

Οἱ ὅροι καὶ αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀλληλεπιδράσεως εἶναι 1) ἢ κοινωνικὴ ἢ ἐπαφὴ καὶ 2) ἢ ἐπικοινωνία.

Καὶ ἡ μὲν ἐπαφὴ τῶν ἀτόμων καὶ ὁμάδων καθίσταται δυνατὴ οὐ μόνον ἀμέσως ἀλλὰ καὶ ἐμμέσως, ἦτοι διὰ τῶν ἐφευρέσεων, οἷα τὸ τηλέφωνον, ὁ τηλεγράφος, τὸ ράδιον, τὸ ταχυδρομεῖον καὶ ἄλλα μέσα μεταφορᾶς ἰδεῶν.

Ἡ δ' ἐπικοινωνία εἶναι ἡ μορφή κινήσεως κατ' ἀναριθμήτους τρόπους τελουμένη, καθ' ἣν τὰ διάφορα ἀλληλεπιδρῶντα ἄτομα τῆς κοινωνίας ζῶσι καὶ ἀναπτύσσονται ὁμοῦ εἰς μίαν ἔνωσιν ἢ ὁμάδα, ἐντὸς τῆς ὁποίας τὰ διαφέροντα τῶν ἀτόμων ὑλικά ἢ ἰδανικά, μόνιμα ἢ ἐφήμερα, συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ, σκοπίμως ἢ ἀσκόπως κατευθυνόμενα, εὐρίσκουσι τροφήν καὶ ἐφαρμογὴν. Ἡ ἐπικοινωνία εἶναι ἀπαραίτητος συμπλήρωσις τῆς ἐπαφῆς πρὸς κοινωνικὴν ἀλληλεπίδρασιν, ὡς ἀπαραίτητον δὲ εἶναι ὁ μὲθ' οὗ ἔρχεται τις εἰς ἐπαφὴν διὰ τοῦ τηλεφώνου νὰ κατέχη τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν λαλοῦντα γλῶσσαν, ἄλλως οὔτε ἐπικοινωνία, οὔτε ἀλληλεπίδρασις δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Πλήρης δ' ἐπικοινωνία ὑπάρχει ὅταν τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη συμφωνῶσιν ὡς πρὸς τὰς ἀνταλλασσομένας μεταξὺ τῶν ἐννοίας ἢ κατανοῶσιν ἀλληλα, ἄλλως ἀτελής θὰ εἶναι ἡ ἐπικοινωνία. Ὁ συγχρωτισμὸς ἐπίσης ὁμοίας μορφώσεως ἀτόμων καὶ ἡ κοινὴ ζωὴ τῶν βοηθεῖ τὰ μέγιστα εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν, συνδέει αὐτὰ, ἰδίᾳ ὅταν κατοικῶσιν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν, καὶ ἐπιφέρει τὴν ἀνάπτυξιν μονίμων σχέσεων καὶ τοῦτο, διότι ταῦτα σκέπτονται ὁμοίως, συναισθάνονται ὁμοίως καὶ ἔχουσιν ὁμοίας πρὸς ἀλληλα διαθέσεις.

Ἀλλὰ τίνες αἱ μορφαὶ καὶ τὰ μέσα ἀλληλεπιδράσεως καὶ ἐπικοινωνίας ἀτόμων καὶ ὁμάδων ;

Αἱ μορφαὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Ἐπικοινωνίας ἔχομεν διαφόρους μορφὰς καὶ τοιαῦται εἶναι : 1) Αἱ φυσικαὶ μορφαὶ ἐπικοινωνίας.

Τῶν πέριξ ἡμῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ τοῦ ὅλου κόσμου ἀντιλαμβανόμεθα καὶ ἐπικοινωνοῦμεν μετ' αὐτῶν πρωτίστως καὶ κυρίως διὰ τῶν αἰσθησέων. Διὰ μέσου τούτων δεχόμεθα ἐρεθίσματα καὶ ἐντυπώσεις, αἵτινες μᾶς γεννοῦν συμπαθείας, ἀντιδράσεις εὐαρεστήσεως ἢ λύπης, ἡρεμίας ἢ διαταραχῆς, ἐκτάσεως ἢ χαλαρώσεως, παραγομένας διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐνὸς προσώπου, ἢ διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς του ἢ καὶ διὰ τῆς ἀπλῆς παρουσίας του ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ. Αἱ συμπαθητικαὶ ὅμως αὐταὶ ἀπαντήσεις δὲν μᾶς καθιστοῦν ἰκανοὺς πρὸς κατανόησιν ἢ καθορισμὸν τοῦ ἄλλου προσώπου. Διότι αἱ συναισθηματικαὶ αὐταὶ ἀπαντήσεις μᾶς εἰς τὰς αὐτὰς ἰδέας καὶ σκέψεις τοῦ ἄλλου ἀφί-

νουςιν ἄθικτον τὴν προσωπικότητά του. Χρειάζεται πρὸς τοῦτο κατανόησις τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου ἐπιτυγχανομένη διὰ τῶν λόγων του, τῶν ἐκφράσεών του.

Ἐξ ὅλων δὲ τῶν αἰσθήσεων ὁ ὀφθαλμὸς ἔχει τὴν μεγαλυτέραν κοινωνιολογικὴν σημασίαν, διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου ὡς πρώτου ἀντικειμένου τῆς δράσεως μεταξὺ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον. Καὶ εἶναι ἡ ὄψις, τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ καθρέπτης καὶ τὸ κριτήριον τοῦ ἐσωτερικοῦ του βίου, τῆς προσωπικότητός του, εἶναι ὁ γεωμετρικὸς χάρτης ὅλων τῶν ἐξ αὐτοῦ γεννωμένων εἰς τοὺς πέριξ ἀνθρώπους ἐντυπώσεων ἐξ ἑνὸς ἀνθρώπου.

Καὶ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἄνθρωπος γνωρίζεται πρῶτον ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεώς του καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν πράξεών του. Ἄν δὲ βεβαίως τις ἀντείπῃ ὅτι μὲ τὴν πρώτην γνωριμίαν καὶ μὲ τὸ πρῶτον ἀντίκρουσμα δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά του, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ἂν εἶναι εὐφυῆς ἢ ἠλίθιος, καλῆς ἢ κακῆς καρδιᾶς, φλεγματικὸς ἢ φίλερις, ἐν τούτοις ὅμως ἡ πρώτη αὕτη ἐντύπωσις ἐκ τοῦ πρώτου βλέμματός μας παραμένει ἢ κλείς τῆς περαιτέρω γνωριμίας αὐτοῦ, εἶναι ἡ ἄμεσος καὶ εὐθεῖα ἀντίληψις τῆς ἀτομικότητός του, ἢν ἢ ἐμφάνισις του καὶ εἰδικῶς ἢ ὄψις του ἀποκαλύπτει εἰς τὸ βλέμμα μας.

Ὁ σημερινὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει μὲ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας εὐκαιρίαν εἰς τὰ ἄτομα νὰ βλέπουν μᾶλλον ἢ νὰ ἀκούουν. Ἐξαίρεσιν ἴσως καὶ θεραπείαν τοῦ πράγματος ἀποτελεῖ ἡ διὰ τοῦ ραδιοφώνου ἐπικοινωνία. Πάντως ὅμως παραμένει ἡ ὑπεροχὴ τῆς ὁράσεως, διὸ σπουδαία εἶναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπικοινωνίας ἡ ἐξέτασις τῶν ἀφιθιμιῶν καὶ συναισθημάτων, τὰ ὅποια γεννᾷ ὁ νεώτερος σημερινὸς βίος.

2) Ἡ ἐπικοινωνία διὰ τῆς ἐκφράσεως τῶν συναισθημάτων.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον ἢ κινῶν τὰς χεῖράς του καὶ τὸ σῶμά του, ἰδίᾳ ὁ Ἕλλην καὶ οἱ Νοτιοευρωπαϊκοὶ γενικῶς λαοί, ἢ φρίσσων τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς, ἢ ἰδρώνων μετ' ἀγωνίας, ἢ ἀναπνέων μετὰ κόπου, ἢ χρησιμοποιῶν ὄργανα καὶ φωνάς. Ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ἔντομα, ὡς παρατηρεῖ ὁ Darwin, ἐκφράζουν θυμὸν καὶ τρόμον, φθόνον καὶ ζηλοτυπίαν καὶ ἔρωτα, ἐξ ὅλων δὲ τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἀναπνευστικὰ ἔχουν εἰδικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἔκφρασιν, οὐχὶ μόνον τὴν ἄμεσον, ἀλλὰ κυρίως τὴν ἔμμεσον.

Ὀλίγα παραδείγματα εἶναι πρὸς τοῦτο ἀρκετὰ ἢ συναφρείωσις λ. χ. εἰς κατάστασιν πόνου ἢ λύπης μεγάλης, ἢ συστολὴ τῶν μυῶν εἰς παῖδας ἐκ πείνης φωνάζοντας καὶ ἢ ἐκ παιδικῆς τοιαύτης ἔξεως συστολὴ καὶ ρίχνωσις τῶν μυῶν τοῦ προσώπου εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ὅλαι αὗται αἱ κινήσεις φύσει τελοῦνται ἐν ἀρχῇ τοῦλάχιστον ἄνευ τῆς συνεργίας τῆς μαθήσεως, διότι καὶ τὰ ἐκ γενετῆς τυφλά ἄτομα ἐκφράζουσιν αὐτάς.

Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰ ζῷα μικροῦ σκύλος λ.χ. ὅταν ὑλακτῆ καὶ δεικνύῃ τοὺς ὠραίους ὀδόντας του, ὅταν ἀγριεύῃ καὶ κινῆ τὴν οὐράν του, ὅταν θωπεύεται ἢ βλέπῃ τὸν Κύριόν του, ἢ ἢ μικρὰ γάτα εἰς τόσας ὁμοίως γνωστάς κινήσεις καὶ ἐκφράσεις της. Πᾶσαι αἱ κινήσεις καὶ ἐκφράσεις, ἀκόμη καὶ τὸ φίλημα, τὸ ὅποιον δίδει τόσην εὐχαρίστησιν ἐκ τῆς ἐπαφῆς μὲ ἐν ἀγαπημένον πρόσωπον, εἶναι ἐκ γενετῆς καὶ κληρονομικότητος δεδομένα.

Αἱ ἐκφράσεις αὗται καὶ κινήσεις, γ λ ὦ σ σ α ὡς ἐλέχθη ὑπὸ τινῶν τῶν

συναισθημάτων, τὰ μέγιστα βοηθοῦσι καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς γλώσσης, τοῦ κυριωτέρου ὄργάνου τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκ τῶν ἐκφράσεων τούτων τὰ μέγιστα ἰσχυρὸς καὶ ἐπαρκὴς εἶναι ὁ γέλως καὶ τὸ ἐρύθημα ἐκ τῆς αἰδοῦς ἢ ἄλλης οἰασδῆποτε αἰτίας, περὶ ὧν ἐν τῇ Γενικῇ Ψυχολογίᾳ πραγματευόμεθα, εἰς ἣν καὶ παραπέμπομεν.

3. Ἡ γ λ ῶ σ σ α.

Τὸ κυριώτερον ὁμῶς μέσον τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ γ λ ῶ σ σ α, (1) ὁ προφορικὸς καὶ ὁ γραπτὸς λόγος, μέσον καὶ ὄργανον πρὸς ἀνακοίνωσιν τῶν ἰδεῶν καὶ πεποιθήσεων καὶ πόθων, μέσον ἐπικοινωνίας οὐ μόνον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν κατωτέρων ζώων.

Εἰς τὴν τοιαύτην μετάδοσιν τῶν ἰδεῶν καὶ νοημάτων τῶν ἀνθρώπων τὰ μέγιστα συνέβαλλον καὶ συμβάλλουσιν αἱ ἀνθρώπιναι ἐφευρέσεις, τῆς τυπογραφίας, τῆς ἐφημερίδος, τοῦ ταχυδρομείου, τῶν σιδηροδρόμων, τοῦ τηλεγράφου, τοῦ τηλεφώνου, τοῦ αὐτοκινήτου, τοῦ ραδιοφώνου, τοῦ ἀεροπλάνου, τῆς φωτογραφίας κ. ἄ.

Διὰ τῶν μέσων τούτων οἱ πρότερον κεχωρισμένως διαβιοῦντες ἄνθρωποι ἤρχισαν βαθμηδὸν νὰ ἐπικοινωνῶσι στενότερον, νὰ ἀνταλλάσσωσι τὰς σκέψεις των καὶ νὰ ἐπιφέρωσι μεταβολὰς καὶ βελτιώσεις τῆς ζωῆς εἰς πάσας τὰς σφαίρας αὐτῆς, οἰκονομικὰς, ἠθικὰς, ἐπαγγελματικὰς κ. ἄ.

4. Ἡ μίμησις.

Ἄλλη δύναμις πρὸς ἐπικοινωνίαν εἶναι ἡ μίμησις, δι' ἧς οὐ μόνον ἐκφράσεων ἀλλὰ καὶ πράξεων καὶ κινήσεων καὶ παραδόσεων καὶ ἔξεων γίνεται ἐπανάληψις, δι' ὧν αὕτη ἀποβαίνει μέσον σπουδαιότατον πρὸς κοινωνικὴν κληρονομίαν καὶ καθιστᾷ μονίμως ἀποδεδεγμένους τρόπους καὶ ἐνεργείας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ὡς ἀνωτέρω ἐν σ. 73 διελάβομεν.

5. Ἡ ὑποβολή.

Ἄλλος τρόπος ἐπικοινωνίας καὶ ἐπιδράσεως εἶναι ἡ ὑποβολή, ἐν τῶν πολλῶν μέσων ἐπιδράσεως ἀνθρώπου ἐπὶ ἄνθρωπον ἐπιφερομένη μετὰ ἢ ἀνεὺ προθέσεως ἐπὶ προσώπων ἀπαντώντων συνειδητῶς καὶ ἀσυνειδητῶς ἢ ἄλλως ἢ «μόλυνσις», ὡς εἶπέ τις, τῶν πνευματικῶν καταστάσεων, ἀτόμου τινὸς ὑπὸ ἄλλου. Τὸ πῶς θὰ ἐνδυθῶμεν, τὸ πῶς θὰ χαιρετήσωμεν, τὸ πῶς θὰ συμπεριφερθῶμεν πρὸς τοὺς ἄλλους, τὸ τί θὰ εἶπη ὁ κόσμος ἢ τὸ τί θὰ εἴπωσιν οἱ ἄλλοι, κανονίζεται ὑπὸ τῆς ἀσυνειδητῶς ἐπιδρώσης ταύτης δυνάμεως. Βασίζεται δὲ ἡ ὑποβολή ἐπὶ τοῦ ἰδιοτρόπου εἶδους τῆς σχέσεως τοῦ ὑποβάλλοντος πρὸς τὸ «ἐγώ» τοῦ ὑποβαλλομένου κατὰ τὴν ὑποδοχὴν καὶ πραγματώσιν τῆς ὑποβολῆς.

Πρὸς κατανόησιν τῆς ἐννοίας τῆς «ὑποβολῆς» αἱ ἀντιληπτικαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐνεργεῖαι, κατὰ τὸν Bechterew, δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς α) ἐνεργητικὰς καὶ β) παθητικὰς.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν τὸ «ἐγώ» τοῦ ὑποβαλλομένου κατ' ἀνάγκην λαμβάνει μέρος καὶ ἀναλόγως τῆς κατευθύνσεως τῶν σκέψεών μας ἢ τῶν περιστάσεων τοῦ περιβάλλοντος κατευθύνει τὴν προσοχὴν πρὸς τὰς ἢ ἐκεῖνας ἐκ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Αὗται δὲ ἐφ' ὅσον εἰσέρχονται εἰς τὸ πνεῦμα τῇ συμμετοχῇ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς διανοήσεως καὶ κρίσεως ἀφομοιοῦνται καὶ μονίμως ἐνσωματοῦνται εἰς τὴν προσωπικὴν συνείδησιν ἢ τὸ «ἐγώ» μας.

1. Βλ. καὶ Γ. Σακελλαρίου, Γενικὴ Ψυχολογία σ. 468 κ. ἐξ.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀντιλήψεως καταλήγει εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς προσωπικῆς μας συνειδήσεως καὶ παραμένει εἰς τὸ βάθος τῶν ἀπόψεών μας καὶ γνωμῶν μας.

Ἡ ὀργάνωσις κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σταθερῶν γνωμῶν εἶναι προῖον τῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως καθοριζομένης ὑπὸ τῆς ἐνεργητικῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως. Ἄλλ' αἱ γνώμαι καὶ ἀποφάσεις αὗται, πρὶν ἢ γίνωσι κτῆμα τῆς προσωπικῆς μας συνειδήσεως, δύνανται νὰ κρύπτονται ἐπὶ τινα χρόνον εἰς ὅ,τι καλοῦμεν ὑποσυνείδητον καὶ νὰ ἀνακαλιῶνται οἴανδῆποτε στιγμὴν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ «ἐγώ», ὅταν μερικαὶ παραστάσεις ἐμπειρίας ἀναπλασθῶσι.

2. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐνεργητικὴν ἀντίληψιν ἀντιλαμβανόμεθα ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοῦ περιβάλλοντος κατὰ παθητικὸν τρόπον, ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ «ἐγώ». Τοῦτο συμβαίνει ὅταν ἡ προσοχή μας διαχέεται εἰς τινα κατεύθυνσιν ἢ συγκεντροῦται εἰς σκέψιν τινὰ καὶ ἡ συνέχειά της διὰ τὸν Α ἢ Β λόγον διακόπτεται κατὰ τὰς περιστάσεις, ὡς λ.χ. εἰς τὴν διακύμανσιν τῆς προσοχῆς. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀντιλήψεως δὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν προσωπικὴν συνείδησιν, ἀλλ' ὑπεκφεύγει πρὸς τὸ βάθος τῆς συνειδήσεως (τὸ ὑποσυνείδητον), ἢ τὴν γενικὴν συνείδησιν, ἣτις εἶναι ἀνεξάρτητος εἰς βαθμὸν τινα ἀπὸ τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως (τὸ Ἐγώ). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πᾶν τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὴν γενικὴν συνείδησιν δὲν δύναται κατὰ βούλησιν νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν προσωπικὴν συνείδησιν. Οὐχ ἥττον προΐοντα τῆς γενικῆς συνειδήσεως εἰσέρχονται εἰς τὴν σφαιραν τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως ἄνευ κατανοήσεως ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀρχικῆς τῶν προελεύσεως.

Εἰς τὴν παθητικὴν δηλ. ἀντίληψιν, ἄνευ οὐδεμιᾶς συμμετοχῆς τῆς προσοχῆς, ὁλόκληρος σειρὰ διαφόρων ἐντύπώσεων ἐκ τοῦ περιβάλλοντος εἰσέρχεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν γενικὴν συνείδησιν. Αἱ ἐντυπώσεις αὗται εἶναι αἱ πηγαὶ τῶν ἐπιδράσεων ἐκείνων ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, λίαν ἀνεπαισθίτως ἐφ' ἡμῶν ἐπενεργοῦσαι καὶ καθορίζουσαι τὰς συναισθηματικὰς μας διαθέσεις καὶ τὰ σκιερὰ ἐλατήρια καὶ ὁρμάς, ὑφ' ὧν διακατεχόμεθα εἰς τινὰς περιστάσεις.

Ἡ διάκρισις αὕτη τοῦ πνεύματος εἰς προσωπικὴν καὶ γενικὴν συνείδησιν μᾶς παρέχει βάσιν πρὸς καθαρὰν κατανόησιν τῶν ἀρχῶν τῆς ὑποβολῆς. Ἡ προσωπικὴ συνείδησις, τὸ καλούμενον ἄλλως ἐγώ, βοηθούμενον ὑπὸ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς προσοχῆς κατὰ μέγα μέρος διακυβερονᾷ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἐντύπώσεων, ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως τῶν ἰδεῶν μας καὶ καθορίζει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐκουσίας ἡμῶν συμπεριφορᾶς.

Πᾶσα ἐντύπωσις ἣν τὸ ἐγώ μεταφέρει εἰς τὸ πνεῦμα ὑποβάλλεται συνήθως εἰς κριτικὴν καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν γνωμῶν μας περὶ τοῦ ὄρθου ἢ χρησίου ἢ ἀναγκαίου πράγματός τινος.

Πολλαὶ ὁμως ἐντυπώσεις εἰσέρχονται εἰς τὸ πνεῦμα χωρὶς νὰ τὰς προσέξωμεν καὶ χωρὶς νὰ ὑποστῶσι τὴν κριτικὴν ταύτην, ἐπὶ τοῦ γεγονότος δὲ τούτου στηρίζεται ἡ ὑποβολή.

Κατὰ ταῦτα ὑποβάλλειν σημαίνει ἐμβολιάζειν τὸ πνεῦμα προσώπου τινὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμέσως δι' ἰδεῶν, συναισθημάτων καὶ συγκινήσεων καὶ ἄλλων ψυχικῶν καταστάσεων κατὰ τρόπον μὴ παρέχοντα εὐκαιρίαν πρὸς κριτικὴν καὶ ἐκτίμησιν.

6. Κοινωνικὴ ὑποβολὴ καὶ ὁμαδικὴ ἐνεργεῖα.

Καὶ αὕτη μὲν ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη εἶναι ἡ ψυχολογία τῆς ὑποβολῆς. Πῶς ὁμως ἐνεργεῖ ἡ ὑποβολὴ ἐπὶ ὁμάδων;

Εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις τὸ πλῆθος ἄγεται ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν του, οἵτινες μὲ ἐξ ἐνστίκτου συνείδησιν περὶ τῆς σπαιδαιότητος καὶ ἰσχύος τῆς

υποβολῆς ἐπὶ τοῦ πλήθους τείνουσι νὰ τὸ κατευθύνωσι μᾶλλον διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῆς παρὰ διὰ τῆς σταθερᾶς γνώμης. Εἶναι εὐνόητον λοιπὸν ὅτι πᾶς ὅστις δύναται νὰ διακόπῃ τὴν προσοχὴν τοῦ πλήθους, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπ' αὐτοῦ ὥστε νὰ κάμῃ τοῦτο μεγάλας πράξεις, ὡς ἐπαρκῶς μαρτυρεῖ ἡ Ἱστορία. Εἰς στιγμὰς ὑπερδιεγέρσεως τοῦ πλήθους ἐν σύνθημα ριπτόμενον εἰς κατάλληλον χρόνον φονεύει ἓνα ἀνθῶν συκοφαντούμενον σκοπίμως ὑπὸ κακοήθους προπαγάνδας πρὸς ἐξολόθρευσιν αὐτοῦ, τελείαν, ὑπὸ ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ἀκάκων ἀνθρώπων», διεγειρομένων πρὸς τοῦτο, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς τὰς κομμουνιστικὰς διαταραχάς. Ἀναλόγως δ' ἐπίσης ἐν ἄλλο σύνθημα δύναται νὰ σώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ μεγάλου κινδύνου, πρὸβλ. «Ἴτε παῖδες Ἑλλήνων, ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη, θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών». Πῶς δὲ τὸ πλήθος καὶ τὰ συναισθήματά του δύνανται νὰ κατευθύνονται καὶ διακυβερνῶνται, καταδεικνύεται ἐκ τῆς ἐξῆς κατωτέρου ἐνεργηθείσης εἰς τὸ πλήθος υποβολῆς.

Τὴν 11ην Αὐγούστου τοῦ 1895 ἐγένετο συνέλευσις ἐν ὑπαίθρῳ εἰς πόλιν τῆς πολιτείας Maine τῆς Ἀμερικῆς, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ συλλογὴ ἐράνου δι' ἱεραποστολικούς σκοπούς. Κατ' αὐτὴν ὁ ρήτωρ ἔκαμεν εἰς τὴν ὁμιλίαν του τὰς ἐξῆς ὑποβολὰς εἰς τὸ ἀκροατήριόν του.

«Ἡ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος ἀνάμνησις, ποὺ ἔχω ἀπὸ τὰς μακρινὰς ξένων χωρᾶς, εἶναι ἡ ἀνάμνησις τοῦ ἀπείρου πλήθους, τῶν κυμάτων αὐτῶν τῆς χαμένης ἀνθρωπότητος, τὰ ὁποῖα ἀκατάπαυστα θραύονται καὶ ὠθοῦνται ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰς ὄχθας τῆς αἰωνιότητος. Εἰς πόσιν ἀπελπισίαν πράγματι εὐρίσκονται,—πόσον πτωχὴ εἶναι ἡ καρδιά των εἰς τὴν ἀγάπην—ἡ θρησκεία των δὲν γνωρίζει χαρὰν, μήτε εὐχαρίστησιν, μήτε ἓναν ὕμνον οὔτε ψαλμοδίαν ἔχει. Μία φορὰ ἤκουσα ἓναν Κινέζον νὰ ὁμολογῇ πόσον ἦτο εὐτυχὴς διότι ἔγινε Χριστιανός. Τοῦ ἐφαίνετο πρῶτα ὅτι εὐρίσκετο μέσα εἰς μίαν βαθεῖαν ἄβυσσον ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ. Ἐπονέσατε καὶ ἔδακρύσατε ποτὲ ἀγαπητοί μου διὰ τὸν χαμένον αὐτὸν κόσμον ὅπως ἔκαμεν ὁ Χριστός. Ἄν δὲν τὸ ἐκάματε τότε ἀλλοίμονόν Σας! Ἡ θρησκεία σας τότε εἶναι μόνον ἓνα ὄνειρον καὶ μία τύφλωσις. Βλέπομεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐδοκίμαζε τοὺς μαθητάς του, πρὶν τοὺς πάρη μαζί του, ἂν πράγματι ἐπονοῦσαν τὸν κόσμον. Ἀγαπητοί μου, σήμερον ὁ Χριστὸς θὰ δοκιμάσῃ καὶ σᾶς (ἔμμεσος ὑποβολή) καὶ σᾶς δίδει σήμερον, ναι σᾶς δίδει τὴν εὐκαιρίαν νὰ σωθῆτε (ἀκόμη ἄμεσος ὑποβολή). Ἐχετε πράγματι ἰσχυρὰν πίστιν; (Ἀκολουθεῖ συζήτησις ἐπὶ προβλημάτων πίστεως). Χωρὶς τὴν πίστιν μας ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ κάμῃ πολλὰ πράγματα. Πιστεύω ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ παρουσιασθῇ μπροστὰ εἰς τὰ μάτια καὶ τὸν νοῦν ἐκείνων ὅσοι πιστεύουν σταθερῶς εἰς Αὐτόν. Ἀγαπητοί μου, ἂν θὰ συνεισφέρητε ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ εἰσθε μέτοχοι τῆς πίστεως εἰς τὸν Θεόν (Ἀκόμη ἄμεσος ὑποβολή) Τὸ πλήθος μὲ τοὺς 5 ἄστους καὶ μὲ τοὺς δύο ἰχθύς ἐχορτάσθη. Ἐνθυμεῖσθε; (ἀκολουθεῖ ἡ Ἱστορία) Καὶ ὅταν ὅλοι ἐχορτάσθησαν ἐπερίσσευσαν 12 καλάθια. Ὡ ἀγαπητοί μου πόσον καὶ ἡ ἰδικὴ σας πίστις θὰ ἀνταμειφθῇ. Κάποτε ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων θὰ σᾶς καλέσῃ καὶ θὰ σᾶς δώσῃ ἐν βασιλείῳ δόξης ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἔχετε μίαν σπῖθιν πίστεως εἰς Αὐτόν. Αὐτὴ ἡ ἡμέρα εἶναι μεγίστης σημασίας γιὰ σᾶς. Κάποτε ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀποδείξῃ πόσον καλύτερα ἐφύλαξε τοὺς θησαυρούς μας ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους.»

Ἡ ὑποβολὴ αὕτη ἔσχε πλούσιον τὸ ἀποτέλεσμά της. Τὸ χρῆμα ποταμηδὸν ἔρρευσε ἐξ ὅλου τοῦ πλήθους καὶ συνήχθη τὸ ποσὸν τῶν 70.000 δολλαρίων.

Ὁ Σπύρος Ματσούκας ὅστις «μὲ τὸ ταγάρι» του καὶ μὲ τὴν γαλιανόλευκον κατώρθωσε Ἀντιτορπιλικὸν ὀλόκληρον, τὴν Νέαν Γενεάν, καὶ Πυροβολαρχίαν ὁμοίαν νὰ ἰδρῦσῃ, μὲ τὰ σύμβολά του αὐτὰ καὶ τὰς κατ' εὐθείαν ὑποβολὰς καὶ τοὺς λόγους του δι' ὧν ἠλέκτριζε τὰ ἑλληνικὰ πλήθη τὰ ὅπουδήποτε τοῦ

Νέου και Παλαιού κόσμου εύρισκόμενα, είναι έν άλλο παράδειγμα τῆς δυνάμεως τῆς ύποβολῆς.

Ἀνάλογος είναι ἡ ύποβολή ἦν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Στρατοῦ πρὸ τῆς μάχης ύποβάλλουν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς των μὲ ἀποτέλεσμα τὰς περιλάμπρους νίκας των.

Ἴδασ' τὸ τέλος τῆς ἡμερησίας διαταγῆς τοῦ Στρατηλάτου Κωνσταντίνου κατὰ τὴν μυριόνεκρον μάχην τοῦ Κιλκίς.

«Τὸ γνωρίζω ὅτι πολλοὺς ἀπὸ Σᾶς αὖριον θὰ Σᾶς φιλήσω νεκρούς. Ἡ πατρίς ὁμως τὸ ἐπιτάσσει!...»

Τὸ «Ἡ τὸν ἢ ἐπὶ τᾶς» τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, ἡ πειθαρχία καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ καθήκοντος ἐνώνουν τοὺς στρατοὺς εἰς έν γιγαντῶδες σῶμα, πρὸς ἀνάπτυξιν ὁμως τῆς ἀπολύτου ἰσχύος του, τὸ σῶμα τοῦτο χρειάζεται ἐμπνευσιν διὰ μέσου ύποβαλλομένης τινὸς ἰδέας, ἣτις νὰ εύρίσκη ἐνεργὸν ἠχώ εἰς τὰς καρδίας τῶν στρατιωτῶν.

Ἡ συγκράτησις δὲ τοῦ πολεμικοῦ πνεύματος εἰς ἀποφασιστικὰς στιγμὰς είναι έν τῶν σπουδαιότερων προβλημάτων διὰ τὸν ἀγχίνον στρατηγόν. Τὸ σύνθημα «Ἄερα παιδιά» καὶ εἰς στιγμὰς ἀπελπισίας ἀκόμη φέρει τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα εἰς κατάλληλον στιγμὴν καὶ ὑπὸ καταλλήλου ἀρχηγοῦ λεγόμενον. Ἀκόμη δὲ καὶ ὅπου ἡ βούλησις καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος μόνον φαίνονται ἀνίσχυρα, ὁ μηχανισμὸς μιᾶς ύποβολῆς δύναται νὰ φέρῃ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα.

7. Ὑποβολή — Προπαγάνδα — Ἀνθυποβολή.

Ἐπὶ τῆς ύποβολῆς, τέλος, στηρίζεται ἡ τεχνικὴ τῆς διαφημίσεως καὶ τῆς προπαγάνδας, ὡς έν τοῖς προηγουμένοις ἐλέχθη, δι' ἐπιρρεασμοῦ τοῦ πλήθους πρὸς ἀλλαγὴν τῆς προδιαθέσεώς του εἰς ἄλλην κατεύθυνσιν. Διότι, ὡς είναι γνωστὸν ἐκ τῆς ψυχολογίας, αἱ προδιαθέσεις ἐπιρρεάζονται καὶ διαμορφώνονται κυρίως ὑπὸ τῶν «ἀξιῶν» τῆς ομάδος. Αἱ ἀξίαι δὲ αὗται (ἀντικείμενα τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀντανάκλασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου), ὅταν καθιεροῦνται ὑπὸ τῆς ὑπερατομικῆς βουλήσεως ἢ ὁμαδικῆς, κοινωνικῆς συνειδήσεως, γίνονται κοινωνικαὶ ἀξίαι καὶ προβάλλονται ὡς ἰδανικὰ, ἀποκτῶσαι ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν ἀνεξάρτητον πλέον τοῦ ἀτόμου καὶ ἔχουσι μεγάλην δύναμιν ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν ἀτόμων, γίνονται παράδοσις διαποτίζουσαι τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθνη τῆς ομάδος καὶ συντελοῦσαι εἰς τὴν ἀνατροπὴν καὶ διαγωγὴν τοῦ ἀτόμου.

Ἐναντίον τῆς καθωρισμένης οὕτω διαγωγῆς καὶ τῶν ἐσχηματισμένων οὕτω πίστεων καὶ ἰδανικῶν τῆς ομάδος καὶ τοῦ τρόπου γενικῶς τῆς ζωῆς, ἐνεργεῖ διὰ τῆς ύποβολῆς ἢ προπαγάνδα, εἴτε διὰ τῆς πειθοῦς (ἐπὶ μορφωμένων ἀνθρώπων), εἴτε διὰ τῆς «ἀγκιτάτσιας», — συναισθηματικῆς ύποβολῆς — τῆς χρησιμοποιούσης ύποβλητικὰς προτάσεις, δυνάμενας νὰ προκαλῶσι συγκινήσεις, ἢ σύμβολα ὑποτιθεμένων σωτηρίων ἀποψευων, ὑποσχέσεις, ἐκφραστικὰς διαστροφὰς ἐπικαίρων ζητημάτων, σύμβολα γραφικὰ καὶ ζωηρὰ ἐπιφωνήματα, ἄνευ λογικῶν ἀποδείξεων.

Διὰ τῆς ύποβολῆς πάντων τούτων ἡ προπαγάνδα ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνατροπὴν καὶ διάλυσιν τοῦ ἀποδεδεγμένου τρόπου ζωῆς ὑπονομιεύουσα τὰς «ἀξίαις» τῆς ἐλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παραδόσεως, τὰς ἠθικὰς καὶ ἔθνικὰς ἀξίας καὶ καταστρέφουσα διὰ τῆς βίας τὴν καθεστηκυῖαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.

Ἡ ἀνθυποβολή, ἡ ἀντίρροπος συστηματικὴ δρᾶσις πρὸς τόνωσιν τῶν παραδεδομένων ἠθικῶν καὶ ἔθνικῶν ἀξιῶν καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν ἠγετῶν, είναι τὰ μόνον φάρμακα πρὸς ψυχικὴν εὐεξίαν καὶ ψυχικὴν προφύλα-

Ξιν ἰδιαιτέρως τῆς νεότητος ἐνὸς ἔθνους καὶ δὴ ὄχι μόνον τῆς σχολικῆς, ἀλλὰ περισσότερον τῆς ἐργαζομένης, διὰ συνεχοῦς διαφωτισμοῦ αὐτῆς ὑπὸ πάντων τῶν κοινωνικῶν λειτουργῶν.

2. Η συνένωσις τῶν λαῶν.

Ἄλλη κοινωνικὴ λειτουργία εἶναι ἡ συνένωσις καὶ συμβίωσις ὁμάδων ἄνομῶν. Τὰ αἷτια τῆς συνενώσεως καὶ συμβιώσεως ὁμάδων καὶ λαῶν ἄνομῶν, κοινὰ εἰς τὰς κοινωνίας ζώων καὶ ἀνθρώπων, εἶναι, ὡς εἶπομεν, δυνάμεις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Τὸ εὐκραές τοῦ κλίματος λ. χ. μιᾶς χώρας ἐλκύει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτό, ἐξ οὗ ἡ συρροή τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖ καὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν φυσικῶν αὐτῶν κατοικιῶν.

Κατὰ μείζονα ὅμως λόγον τὰ αἷτια τῆς συνενώσεως εἶναι οἰκονομικῆς φύσεως. Ἡ ἀφθονία τ. ἔ. τροφῆς καὶ μέσων πλουτισμοῦ προκαλεῖ τὴν συρροὴν εἰς τινὰ χώραν καὶ συνένωσιν ἐκεῖ λαῶν διαφόρων. Τὰ οἰκονομικὰ δὲ ταῦτα αἷτια μεγίστην ἐπίδρασιν ἔχουσιν ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ἰδρυμάτων, τῶν ἠθῶν καὶ ἰδεῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, διότι ἐκ τῶν οἰκονομικῶν αἷτιῶν καὶ τὰ ἰδρύματα τῆς παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου μετεβλήθησαν καὶ μεταβάλλονται, καὶ τὰ ἠθῆ καὶ ἡ ζωὴ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων ἠλλαξαν, ὥστε νὰ παρατηρηθῆται ἀστυφιλία, τάσις πρὸς ἀπόλαυσιν ἐξ ἴσου τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς εἰς ὕλας τὰς τάξεις, ἐξ οὗ καὶ ἡ πάντων τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν περισσοτέρα δαπάνη πρὸς χρῆσιν καὶ τοῦ ἀγνοῦ κατὰ τῆς ζαχάρεως καὶ τοῦ τείου καὶ τῆς σοκολάτας καὶ τῶν μεταξωτῶν καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τοῦ τηλεφώνου καὶ τοῦ τηλεγράφου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, ἀγνώστων καὶ ἀχρησιμοποιοῦτων μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν.

Ἐκ τῶν οἰκονομικῶν τούτων μεταβολῶν, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ἐπῆλθον καὶ ἐπέρχονται ἐπίσης μεταβολαὶ καὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν καὶ εἰς τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν καὶ εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν προϊόντων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν καὶ εἰς τὴν ὅλην κοινωνικὴν ζωὴν.

Τοσαύτη δὲ καὶ τηλικαύτη φαίνεται ἡ ἐπίδρασις τῶν οἰκονομικῶν αἷτιῶν ἐπὶ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὥστε ἐνέπνευσεν εἰς τινὰς ἰδίαν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ἔλισμοῦ, περὶ ἧς προηγουμένως διελάβομεν.

Παρὰ τὰ οἰκονομικὰ ὅμως ἔχομεν καὶ ἄλλα αἷτια ἐνώσεως διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων, στηριζόμενα ἐπὶ τῶν ἐνστικτικῶν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἡ ἐπιθυμία πρὸς συναναστροφὴν, ἐπικοινωνίαν καὶ συμβίωσιν μετ' ἄλλων λαῶν.

Ἐκτὸς δὲ τούτου καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ αἱ συγκρούσεις μεταξὺ ὁμάδων καὶ ἀτόμων συνετέλεσαν καὶ συντελοῦσι, παρὰ τὴν φθορὰν, εἰς ἐνωσίν τινων ἐκ τῶν ἀτόμων ἢ τῶν μικροτέρων ὁμάδων, αἷτινες, ἵνα εὕρωσι προστασίαν, ἠνοῦντο μετ' ἄλλων ἰσχυροτέρων, ἢ ὑπετάσσοντο κατόπιν πολέμου εἰς αὐτάς.

Ἐνεκα ἐπίσης τοῦ γενετησίου ἐνστικτικοῦ ἢ ἐπιγαμίας ὑπῆρξεν αἷτια συνενώσεων ἀτόμων καὶ λαῶν, οἷτινες ἔνεκα τῶν ὁμοίων χαρακτηριστικῶν των, χρώματος, διαίτης, ἐθίμων καὶ ἐπιθυμιῶν, συνηνοῦντο ὁσημέραι εἰς εὐρυτέρας ὁμάδας ἢ κοινωνίας.

Εἰς τὴν συνένωσιν ταύτην τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ συγκοινωνία καὶ ἐπικοινωνία, φυσικὸν ἐπακολούθημα τῆς συμβιώσεως ὁμάδων εἰς τινὰ περιφέρειαν. Διὰ τῆς ἐπικοινωνίας δὲ ταύτης, ὡς εἶδομεν προηγουμένως, εἰς τὴν προηγουμένην σήμερον κοινωνίαν μας κατὰ μείζονα λόγον (ἔνεκα τοῦ τηλεφώνου, τοῦ τηλεγράφου, τοῦ τύπου κλπ), τὰ διάφορα αἰσθανόμενα ἢ ἐνεργοῦντα ἄτομα ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται καὶ νὰ σκέπτονται καὶ νὰ πράττωσιν, ὡς ἀνώτερον εἶπομεν, ὁμοίως.

Διὰ τοῦ ἐμπορίου ἐπίσης οἱ λαοὶ ἤλθον καὶ ἔρχονται εἰς ἐπικοινωνίαν,

σπουδάζουσι τὰ ἔθιμα τῶν ἄλλων λαῶν, τὰς σκέψεις των καὶ τὰς διαθέσεις καὶ κατανοοῦσιν ὃ εἰς τὸν ἄλλον κάλλιον, ἀποδέχονται τὰ ἔθιμά των καὶ δύνανται νὰ συνεργασθῶσι καὶ συνενωθῶσιν ἀκόμη.

Παρὰ ταῦτα ἡ ἐμφάνισις φύσει πλασμένων ἀρχηγῶν καὶ ἡγετῶν τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔνωσιν διαφόρων κρατῶν κατόπιν ἀμοιβαίας καὶ ἐκουσίας συμφωνίας (ὡς αἱ Ἑλληνικαὶ Συμπολιτεῖαι, αἱ Ἡνωμ. Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς, Ἑλβετίας κλπ.). Ἡ τοιαύτη ἐκουσία συνένωσις συντελεῖ εἰς τὴν γέννησιν ἐνθουσιασμοῦ καὶ τὴν καταβολὴν πάσης ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, συνειδητῆς καὶ ἀσυνειδήτου, πρὸς ὀργάνωσιν καὶ συνεργασίαν καὶ ἐπαρκῆ ἐργασίαν ἐκάστου ἀτόμου πρὸς γενικὸν καὶ ἀτομικὸν ὄφελος.

3. Ὁ ἀνταγωνισμὸς.

Ἐξετάζοντες τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν ὅλην ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς εἰς τινὰ κοινωνίαν, εἰς τινὰ λ. χ. πόλιν, διὰ ἴδωμεν, παρὰ τὸ φαινόμενον τῆς ἀπὸ κοινοῦ συνεργασίας πολλῶν ἀτόμων (εἴτε εἰς ἐργοστάσια, εἴτε εἰς σωματεῖα, εἴτε εἰς οἰκογενείας, ἢ ἀλλαχοῦ) πρὸς ἐπιτυχίαν ἐπιθυμητοῦ τινος σκοποῦ, ἀτομὰ τινὰ ἀγωνιζόμενα ἐναντίον ἄλλων, ὑποδηματοποιούς λ. χ. ἐναντίον ὀμοτέχων, ἑταιρείας, κόμματα, ἐργοστάσια κατ' ἀλλήλων κλπ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο καλοῦμεν κοινωνικὸν ἀνταγωνισμόν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς δ' οὗτος, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τινὰ πόλιν, ἐμφανίζεται καὶ μεταξὺ ἀτόμων καὶ μεταξὺ ἔθνων καὶ ομάδων. Ἐκ τούτου παρατηροῦμεν καὶ τοὺς πολέμους καὶ τὰς διενέξεις ἀτόμων καὶ ἔθνων καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τοῦ κεφαλαίου πρὸς τὴν ἐργασίαν μὲ τὸ φαινομενικῶς παράδοξον φαινόμενον τῆς συνεργασίας τῶν ὀμοτέχων καὶ ὀμοεθνῶν καὶ ὅμοια διαφέροντα ἔχόντων ἀτόμων καὶ ομάδων ἐναντι ἄλλοεθνῶν, ἀνταγωνισμοῦ ὁμοῦ ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ των. Οὕτως ἀτομὸν τι ἢ ὁμάς δύναται νὰ εὐρίσκειται πρὸς ἄλλην ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τινὰ σκοπὸν, ἐν συνεργασίᾳ ὁμοῦ ὡς πρὸς ἕτερον γενικώτερον σκοπὸν.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς ὡς προϋποθέτων καταβολὴν προσπαθείας εἶναι ἡ βάση τῆς προόδου. Ἡ ἀμίλλα δὲ καὶ ὁ συναγωνισμὸς, ὅταν καταβάλλωνται πρὸς προαγωγὴν καὶ ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικοῦ καλοῦ, ἔχουσι μεγίστην ἀξίαν, ὡς εἶναι ἐπόμενον, διὰ τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ ζωὴν.

Ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ὁ ἀνταγωνισμὸς εἶναι πηγὴ μεγίστων κακῶν, ἰδίᾳ δὲ τῆς ἀνεργίας μυριάδων ἐργατῶν, ὡς συμβαίνει σήμερον, διότι κατὰ τὸν πόλεμον καὶ μετ' αὐτὸν ἕκαστον ἔθνος ἔσπευσεν, ἀνταγωνιζόμενον ἄλλα ἔθνη παράγοντα ἐν εἶδος παραγωγῆς, λ. χ. χρώματα, νὰ ἰδρῦσιν πρὸς τοῦτο ἐργοστάσια, ὧν ἡ παραγωγὴ μετὰ τὸν πόλεμον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν παλαιῶν ἐργοστασιῶν τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐκ τούτου ἐπέρχεται ἡ κλεισίς τῶν ἐργοστασιῶν καὶ ἡ ἀνεργία. Ὁ ἀνταγωνισμὸς λοιπὸν εὐκόλως ἐπιφέρει συγκρούσεις μεταξὺ ομάδων καὶ ἔθνων, καὶ καταστροφὴν ἐνὸς ἢ πλειοτέρων ἀνταγωνιζομένων, ἰδίᾳ ἐφ' ὅσον οὐδεὶς ἀπαγορευτικὸς ὄρος ἔχει θεσπισθῇ πρὸς περιορισμὸν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ πρὸ τῆς ἐξολοθρευσεως τοῦ ἐνὸς τῶν ἀντιμαχομένων, ὅπερ δυνατόν νὰ εἶναι καὶ μέρος μέγα τῆς ὅλης κοινωνίας. Διὰ τοῦτο ἡ κοινωνία ἐφεῦρε καὶ ὄρους καὶ δικαστήρια καὶ διαιτησίας καὶ σύμφωνα πρὸς πρόληψιν ἢ κατάπαυσιν τῶν ἀνταγωνισμῶν, πρὸς ἔνωσιν δὲ καὶ συνεργασίαν ἀτόμων ἢ ομάδων ἢ ἔθνων.

1. Σφαῖραι πάλης καὶ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, δύναται νὰ εἶναι εἴτε

μεταξύ λαών ἢ ομάδων διαφόρου φυλῆς, λ. γ. τῆς Ἰουδαϊκῆς ἢ ἁλλοῦ τινὸς φυλῆς, εἴτε μεταξύ ἐθνῶν, εἴτε μεταξύ τάξεων ἕνεκα διαφορῶν περιουσιακῶν καὶ γενικῶς οἰκονομικῶν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξύ φυλῶν προέρχεται ἐξ ἐλλείψεως συμπαιθείας καὶ ὁμοειδῶν φρονημάτων, εἰς ἃ συμβάλλονται διαφοραὶ φυσιολογικαὶ ὡς πρὸς τὸ χροῖμα, τὸ ἀνάστημα, τὴν κόμην κλπ., διαφοραὶ ἐθίμων καὶ γλώσσης ἢ θρησκείας. Παρὰ ταῦτα ἀνταγωνισμὸς μεταξύ δύο φυλῶν δύναται νὰ παρατηρηθῇ ἕνεκα οἰκονομικῶν προστριβῶν ἢ ἀντιλήψεων ὑπεροχῆς ἢ ἀγνοίας καὶ ἀπαιδευσίας.

Ἐν Ἑλλάδι, χώρα κατ' ἐξοχὴν ὁμοιογενεῖ, τοιοῦτον πρόβλημα ἀνταγωνισμοῦ δὲν ὑφίσταται, ἐκτὸς ἐλαχίστων καὶ σπανίων ἐξαιρέσεων, αἵτινες δι' ἐπικοινωνίας καὶ συνεργασίας τῶν ἀτόμων διαφόρων φυλῶν δύναται κάλλιστα νὰ ἐκλείψωσιν.

Ὁ μεταξύ ἐθνῶν ἀνταγωνισμὸς ὀφείλεται εἰς διαφοράς, εἰς χαρακτηριστικὰ καὶ διαφέροντα προερχόμενα ἐξ ἱστορικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ, ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν ἔλλειψιν τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν, ὀφείλεται τ. ἔ. εἰς ψυχολογικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς λόγους. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρωτόγονον ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια ἤκμαζεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀνταγωνισμὸς τοιοῦτου εἴδους μεταξύ ἀτόμων ἤγεν εἰς πόλεμον μεταξύ οἰκογενειῶν. Ὅτε ὁμως δι' ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας κατέστη ἡ πολιτεία καὶ τὸ ἔθνος κυρίαρχος δύναμις ἀντὶ τῆς οἰκογενείας, τότε καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐγένετο οὐχὶ μεταξύ ἀτόμων, ἀλλὰ μεταξύ ἐθνῶν διὰ πλείστας αἰτίας, κυρίως ὁμως διὰ λόγους οἰκονομικοὺς ἢ ἐγωϊστικοὺς καὶ διὰ λόγους ἐπιβολῆς ἢ προστασίας κυριαρχικῶν δικαιωμάτων.

Οἱ λόγοι οὗτοι ὑποδεικνύουσι καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας καὶ προλήψεως τῆς καταστροφῆς, συνιστάμενον εἰς τὴν ὑποκατάστασιν τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι πρὸς πρόοδον αὐτῶν τὰ ἔθνη δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ καταβροχθίζωσιν ἀλλήλα ὡς μεγάλοι ἰχθῖνες τοὺς μικροὺς, διὰ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ἐπωφελῆς καὶ ἀναγκαῖα εἶναι ἡ συνεργασία μεταξύ τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ λύσις τῶν διαφορῶν τῶν διὰ κοινῆς τῶν ἐθνῶν συνεννοήσεως, διὰ διεθνῶν δικαστηρίων καὶ διαιτησιῶν, εἴτε δι' ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἔργον τοῦ Ο.Η.Ε.

Ὅτι ἡ συμμετοχὴ αὕτη δύναται καρποφόρος ν' ἀποβῇ διὰ χρήσεως κοινοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τὴν εἰρήνην, «τὴν ἀδελφὴν τῆς εὐνομίας καὶ τῆς δικαιοσύνης», κατὰ Πίνδαρον, καλλιεργοῦντος, περιττὸν εἶναι νὰ ἐπαναλάβωμεν (1).

Ἡ μεταξύ τῶν τάξεων πάλιν ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὴν διάκρισιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀτόμων καὶ ομάδων ἕνεκα τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν θέσεως ἐν αὐτῇ, εἴτε ἕνεκα οἰκονομικῶν διαφορῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων εὐκαιριῶν πρὸς μόρφωσιν, εἴτε ἕνεκα ἄλλης αὐτῶν δυνάμεως, προερχομένης λ. γ. ἐκ προνομίων, κληρονομικῶν πολλάκις κλπ. Τὰ ἄτομα καὶ αἱ οἰκονομικαὶ οἰκογένειαι ἀγωνίζονται ἄλλα μὲν πρὸς διατήρησιν, ἄλλα δὲ πρὸς ἀπόκτησιν ἀγαθῶν ὧν στεροῦνται αὐτὰ ἢ κατέχουσιν ἄλλοι. Ἐνεκα τούτου παρατηρεῖται διαρκῆς πάλιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν δούλων μέχρι τῆς σημερινῆς καθ' ἣν προβάλλεται ἐπιτακτικὴ ἢ ἀξίωσις πρὸς ἐξίσωσιν τῶν δικαιωμάτων, ἣτις ἐπιτρέπει τὴν κίνησιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων συμφῶνως πρὸς τὰς ἱκανότητάς των.

Τὸ μόνον μέσον τόσον διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ἄλλων εἰδῶν ἀνταγωνισμοῦ, ὅσον καὶ τοῦ μεταξύ τῶν τάξεων, εἶναι ἡ συνεργασία τῶν διαφό-

1. Πρὸς ἀνωτέρω σ. 158 καὶ Σ. Κουγέα, Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησι, καὶ Ν. Ἐλεοπούλου, Ἡ ἀγωγή καὶ ἡ διεθνὴς συνεργασία.

ρων μελῶν τῆς κοινωνίας, πράγμα προϋποθέτον διάφορον μὲν ἐπάγγελμα καὶ ἀσχολίαν τῶν μελῶν, ἐξ ἴσου ὅμως ἵπαρξιν εὐκαιρίας θέσεως, δυνάμεως ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ὅ,τι ἕκαστος ἐκ φύσεως εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐπιτελέσῃ (πρβ. καὶ Πλάτ. Πολ. Β' 370 D). Πρὸς τὴν τοιαύτην συνεργασίαν ἡ μόνη κατ' εὐθὺν ἄγουσα μέθοδος δὲν εἶναι οὔτε ὁ πόλεμος, οὔτε ὁ οἰκονομικὸς συναγωνισμὸς, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀλληλεγγύης, ἡ εἰλικρινὴς συζήτησις καλῇ τῇ πίστει καὶ ἡ συνεννόησις.

4. Κοινωνικαὶ συγκρούσεις. Αἷτια καὶ μορφαὲ αὐτῶν.

Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν λαῶν εἶναι πλήρης συγκρούσεων ἀλλὰ καὶ εἰρηνεύσεων. Ὁ πόλεμος ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς εἰρήνης καὶ ἡ εἰρήνη ὑπὸ τοῦ πολέμου. Φύσει δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ οἱ λαοὶ οἱ ἀσθενέστεροι ὄντες ὑποκύπτουσιν εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους, ἀντὶ νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ὑπ' αὐτῶν. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας, ἔνθα συγκρούσεις ἀναφεύσαι καὶ ἐπενεγκοῦσαι δυσαρέσκειαν μεταξὺ τοῦ ἀνδρογύνου, καταπαύουσι, συμφιλιουμένων τῶν διισταμένων προσωρινῶς μελῶν.

Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ ἄλλα αἷτια συγκρούσεων ὑπάρχουν, ὡς ὁ κοινωνικὸς ἀνταγωνισμὸς, περὶ οὗ προηγουμένως ὠμιλήσαμεν, προλήψεις μεταξὺ λαῶν καὶ ομάδων, οἰκονομικὰ αἷτια, ἰδεολογικά, ἀπελευθερωτικὰ κλπ.

Ἐνταῦθα θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰδικῶς πρῶτον περὶ τῶν προλήψεων ὡς αἰτίων συγκρούσεων τῶν διαφόρων ομάδων καὶ εἶτα περὶ τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν πολέμων, ὡς ὕψεων καὶ μορφῶν τῶν συγκρούσεων.

1. Αἱ προλήψεις ὡς αἷτια συγκρούσεων.

Προλήψις εἶναι λέξις παραγομένη ἐκ τοῦ ρήματος προλαμβάνω καὶ σημαίνει λῆψιν ἀποφάσεως ἢ ἀποδοχῆν γνώμης ἢ πίστεως ἐκ τῶν προτέρων καθοριζομένης π. χ. αἱ προλήψεις κατὰ τῶν Ἑβραίων ὅτι πίνουν τὸ αἷμα παιδιῶν, κατὰ τῶν μαύρων ἢ τῶν Ἀνατολικῶν ὅτι εἶναι κατωτέρα φυλὴ, ὅτι ἡ Γερμανικὴ, ὡς Ἀρία φυλὴ, εἶναι ἀνωτέρα πασῶν κλπ.

Αἱ προλήψεις σκοποῦσι τὴν διευκόλυνσιν τῆς συγκεντρώσεως τῶν μελῶν μιᾶς ομάδος ἢ ἐνὸς ἔθνους ἐναντίον ἄλλου. Προέρχεται δὲ ἡ πρόληψις οὐχὶ ἐξ ἐνστίκτου, ἐκ γενετῆς, ἀλλ' ἐκ προσωπικῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ἐξ ἀνταγωνισμοῦ οἰκονομικοῦ, ἐξ ὧν τὰ ἄτομα σχηματίζουν διαθέσεις κατὰ προσώπων ἀνηκόντων εἰς διάφορον θρησκείαν, ἔθνος, τάξιν ἢ κόμμα. Ἐκ τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἐπέρχεται ἀπομάκρυνσις καὶ ἀποχωρισμὸς τῶν ομάδων, κοινωνικὴ καλομένη ἀπόστασις, κωλύουσα τὴν ἀνταλλαγὴν σκέψεων καὶ γνώμων καὶ διαθέσεων τῶν ἀνταγωνιζομένων ἀτόμων. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐχθρότητα τῶν ομάδων συντελοῦσιν αἱ θρησκευτικαὶ τελεταί, τὰ ἔθιμα, τὰ ἄσματα κλπ., ὡς μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων λ. χ. καὶ τῶν Χριστιανῶν, αἱ πατριωτικαὶ διαθέσεις καὶ ἀξίαι δι' ὧν ἐμποτίζονται αἱ νεαρὰ ἡλικία ἐκάστου ἔθνους. Οὕτως ἔθνη τινὰ θεωροῦνται βάρβαρα, ἀπολίτιστα, ἀλλὰ δὲ προτιμῶνται καὶ ἀγαπῶνται καὶ ομάδες ἐν τῷ αὐτῷ Κράτει μισοῦνται ἢ ἐκτιμῶνται, ὡς οἱ ἰδιοκτῆται καὶ οἱ ἐνοικιασταί.

Πρὸς ἐλάττωσιν τῶν προλήψεων εἶναι ἀνάγκη ἐν τῇ πράξει νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν συνεργασίαν καὶ ἀμοιβαιότητα μεταξὺ ἀτόμων, ομάδων ἢ ἐθνῶν, τὴν ἀνοχὴν, τὴν ἰσότητα τῶν εὐκαιριῶν, νὰ ἀπέχωμεν τῶν παιδικῶν ἢ νεανικῶν ἐπιθυμιῶν πρὸς ἐπικράτησιν, ὑπερνίκησιν τοῦ γείτονος ὁμοτέχνου ἢ ἄλλοεθνούς. Αὗται ἄλλως τε εἶναι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἐν ἀρετῇ συμβίωσιν.